

R

«Ja, da begynner vi rett på Amir, det som er, er at du har en mamma som døde i 2009, stemmer det?» – Om enslige asylbarns deltakelse i samtaler med miljøarbeidere i barnevernet

Irmelin Kjelaas

Sammendrag

Enslige mindreårige asylsøkere er barn og unge som kommer til Norge alene for å søke asyl, uten foreldre eller andre med foreldreansvar. Dette er barn i en sårbar situasjon, som står i et spesielt avhengighetsforhold til de profesjonelle omsorgsgiverne de møter i Norge. Denne artikkelen ser nærmere på møtet mellom enslige asylbarn og miljøarbeidere på institusjon, med fokus på hvordan barna deltar i et sett av formaliserte, skjema baserte samtaler. Gjennom en tostegsanalyse som både omfatter en mikroanalyse av konkrete interaksjonelle dimensjoner og en bredere kontekstuell analyse, demonstrerer artikkelen hvordan barna i liten grad deltar i samtalerne – både når det gjelder antall samtalebidrag, typen bidrag og innhold. Dette tolkes som et resultat av en prosedyriell bruk av skjemaer, der middelet miljøarbeiderne har til å bli kjent med barna, blir målet for samtalen.

Abstract

Unaccompanied asylum seeking minors are children applying for asylum in Norway, alone, without their parents or others with parental responsibilities. These children are in a vulnerable situation, and are particularly dependant on their professional caregivers. This article investigates the communication between unaccompanied minors and social workers in an institution run by the Child Welfare Service. The focus is on how the children participate in a set of standardized, form-based conversations. Through a two-step analysis including both a microanalysis of concrete interactional dimensions, and a broader contextual analysis, the article demonstrates how the participation of the children is marginal. This is interpreted as a consequence of a procedural use of the forms, where the means the social workers have to get to know the children, become the measure.

Innledning

Sitatet over er henta fra en samtale mellom den enslige mindreårige asylsøkeren Amir og miljøarbeideren Tuva. I samtalen går de to gjennom ei kartlegging av Amirs bak-

grunn, situasjon og behov, gjennomført ei uke tidligere. Sitatet utgjør en del av et større samtalemateriale som beskrives og analyseres i doktorgradsprosjektet «Barns

deltakelse i institusjonell kommunikasjon. En studie av samtaler mellom enslige asylbarn og miljøarbeidere på omsorgs-senter» (Kjelaas 2016)¹. Det illustrerer en sentral tendens i materialet, nemlig en mangel på inntoning overfor barnas traumatiske erfaringer for det første: Tuva går raskt i gang med temaet mors død «ja, da starter vi rett på Amir», uten ei interaksjonell oppvarming med eksempelvis mer relasjonsorientert og hverdagslig prat. Sitatet illustrerer dessuten en mangel på inntoning overfor barnas manglende forutsetninger for å forstå samtaleformatet og -innholdet: Tuva forklarer ikke hva samtaleformålet egentlig er, hvorfor hun starter med nettopp dette temaet, hvorfor det er relevant å gå gjennom dette, hva opplysningene skal brukes til, hvilken rolle Amir forventes å ha i samtalen osv. I stedet begynner hun, som hun sjøl sier, «rett på». Slik illustrerer sitatet hvordan gjennomføringa av denne og de andre såkalte formaliserte samtaler i studien kan beskrives som lite deltakelsesfremmende: Barna deltar lite, og erfaringene og perspektivene deres kommer i liten grad fram.

- Studier fra Storbritannia og Belgia viser at det ofte er uklart for enslige mindreårige asylsøkere hva oppgavene til henholdsvis immigrasjonsmyndighetene og sosialarbeidere egentlig er.

I denne artikkelen ser jeg nærmere på hvordan dette arter seg ved først å beskrive ulike kontekstuelle faktorer som er relevante for samtaleform og forløp, og deretter en interaksjonell analyse, der jeg tar for meg to samtaleutdrag. Før analysen forankrer jeg studien empirisk og teoretisk, og beskriver enslige mindreårige asylsøkere og deres forutsetninger for deltakelse i denne

typen samtaler. Deretter gjør jeg rede for den overordna metodiske tilnærminga, før analyse og diskusjon. Relevant teori og sentrale analysebegreper blir presentert i innledninga til analysene.

Samtaleforskning som tilnærming til undersøkelsen av barns deltakelse

Ved å undersøke faktiske samtaler *in situ* plasserer jeg dette prosjektet innafør samtaleforskning, og mer spesifikt i forskningsfeltet institusjonell kommunikasjon (Drew og Heritage 1992). Institusjonelle samtaler defineres gjerne som målretta samtaler der minst en av deltakerne er profesjonell. Slike samtaler har derfor ofte en bestemt struktur og ei bestemt rollefordeling. Dette skiller institusjonell kommunikasjon fra ordinær eller hverdagslig kommunikasjon som sjeldnere har et bestemt mål, og som har en løsere struktur og rollefordeling.

I samtaleforskning står nettopp næranalysen av samtaler sentralt. Dette innebærer at en retter fokus mot samtaleform og undersøker hva som gjøres interaksjonelt og hvordan dette fungerer. Dette er derfor en velegna måte å undersøke barns deltakelse på. Mange understreker nettopp viktigheten av samtaler og «god» samtalepraksis for å realisere barns deltakelse, men flere forskere påpeker at forskning om barns deltakelse i liten grad undersøker faktiske samtaler (Ulvik 2015: 198). Iversen (2013) hevder dette gjør mye av forskninga lite egna som grunnlag for å forstå barns deltakelse (s. 19). Ved å undersøke samtaler *in situ* representerer dette prosjektet dermed ei annen og viktig tilnærming til undersøkelsen av barns deltakelse.

Også i forskning om og med enslige mindreårige asylsøkere er det behov for stu-

dier med fokus på deltakelse på den ene sida og samtaler på den andre. Nasjonalt påpeker Eide og Broch (2010) behovet for kunnskap om tolkemediert kommunikasjon og kommunikasjon som fremmer barns deltakelse (s. 89–90). Internasjonalt er blant andre Watters (2012) opptatt av behovet for kunnskap og tilnærminger som kan bidra til at en møter enslige asylbarn som «kompetente tolkere av eget liv» og legger til rette for «myndiggjøring gjennom eierskap og deltakelse» (s. 59).

Dialogisme og virksomhetsteori

Institusjonelle samtaler undersøkes fra ulike profesjonelle, faglige, teoretiske og vitenskapsteoretiske ståsteder (Sarangi og Candlin 2011). I dette prosjektet er den overordna tilnærminga anvendt språkvitenskapelig, det ontologiske, epistemologiske og teoretiske utgangspunktet dialogisk (Linell 2009, 2011) og den konkrete analytiske tilnærminga virksomhetsteoretisk (Linell 2011, se forklaring nedenfor). Anvendt språkvitenskap er et fagfelt hvor fokus ligger på språk i bruk, framfor på språk som system, hvor en tar utgangspunkt i problemstillinger i den «virkelige verdenen» og har et anvendt siktemål med forskning og kunnskapsproduksjon.

Et dialogisk syn på språk og tenkning er en vanlig ontologisk og epistemologisk posisjon i anvendt språkvitenskap. Dialogisme er ifølge Linell (2011) et metateoretisk rammeverk for ulike interaksjonelle og kontekstuelle teorier for meningsskapning (s. 12). Et felles utgangspunkt for dialogiske tilnærminger er at språkbruk og samtaler forstås som meningsskapning, framfor som meningsoverføring eller -representasjon: «Mening skapas, aktualiseras, förhandlas, modifieras och bekräftas i situerade interaktioner [...] När vi talar om omvärlden, skapar

och förspråkligar vi referenser och innebörder, snarare än enbart etiketterar gjvna referenter og begrepp» (Linell 2011: 13).

Videre forstås samtaler som både interaksjonelt og kontekstuelt konstituert og konstituerende: Samtalen er en sosial praksis i og for seg sjøl, med sine egne regler, rutiner og roller. Den utgjør det Goffman (1967) omtaler som en egen *orden* – «the interaction order». Samtidig er samtaler dynamiske og står i et dialektisk og dialogisk forhold til de kontekstene de inngår i: Samtalen og dens regler, rutiner og roller er påvirka av kontekstuelle forhold. Samtidig kan det som gjøres i faktiske samtaler både forsterke, justere, motsette seg og endre disse forholda. Gjennom en såkalt virksomhetsteoretisk analyse kan en beskrive denne dialektikken mellom interaksjon og kontekst og sette samtalen inn i et «sammanhang som både inkluderar sociomateriella och kommunikative kontekster» (Thunqvist 2003: 16). Den konkrete virksomhetsanalysen er derfor en tostegsanalyse som både omfatter en mikroanalyse av konkrete interaksjonelle dimensjoner og en bredere kontekstuell analyse (Linell 2011).

Enslige mindreårige asylsøkere i institusjonelle samtaler

Enslige mindreårige asylsøkere er barn og unge under 18 år som kommer til Norge alene, uten foreldre eller andre med foreldreansvar (Eide 2012). Majoriteten av de som kommer er gutter, de fleste er over 16 år og i 2010, da feltarbeidet til denne studien begynte, var de fleste fra Afghanistan, Irak, Somalia, Etiopia og Eritrea (Eide 2012: 20). Gruppa er med andre ord mangfoldig både når det gjelder nasjonalitet, etnisitet, språk, bakgrunn, fluktårsak og flukterfaringer (Kohli og Mitchell 2007).

Som gruppe betraktes enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger som spesielt sårbare. Mange av dem har opplevd krig, forfølgelse, tortur, overgrep, fattigdom og nød (UNHCR 2014), og mange strever med ulike post-traumatiske plager, søvnproblemer og mareritt (Oppedal 2011). I tillegg møter mange generelle utfordringer knytta til det å være asylsøker og innvandrere, eksempelvis språkproblemer, kulturforskjeller, rasisme, stigmatisering og marginalisering (Derluyn og Broekaert 2008). Videre kommer det at disse barna er enslige, uten foreldre, i en livssituasjon hvor de har et stort behov for omsorg og støtte.

På bakgrunn av dette, og på bakgrunn av en sterk kritikk av myndighetenes manglende organisering av egne omsorgsløsninger for denne gruppa, ble omsorgen for enslige mindreårige asylsøkere under 15 år overført til det statlige barnevernet, Bufetat (1.12.2007). Dette innebar at omsorgen for enslige mindreårige ble underlagt Barnevernloven (BVL) (1992) og at alle nyankomne enslige mindreårige asylsøkere under 15 år nå tilbys plass i såkalte omsorgssentre. På disse omsorgssentrene skal de få aldersadekvat oppfølging og omsorg i ankomstfasen, det vil si i fasen fra de kommer til Norge til de får tilbud om bosetting i en kommune eller returneres til hjemlandet eller et tredjeland (Eide 2012). Det er på et slikt omsorgssenter denne studien er gjennomført.

Den norske asylprosessen innebærer at de enslige asylbarna er gjennom en rekke institusjonelle samtaler, med ulike myndighetspersoner og instanser, de første ukene etter ankomst. Ved ankomst og innlevering av asylsøknaden har barnet samtaler med politiet og en ansatt i Utlendingsdirektoratet (UDI) på Politiets Utlendingsenhet. Deretter følger en rekke samtaler på omsorgssenteret, blant annet første- og andre-

gangssamtaler og kartleggings- og oppfølgingssamtaler. En del av barna har også samtaler med verge², advokat, lege, helse-søster og/eller psykolog i løpet av de første ukene. Så raskt som mulig, gjennomføres dessuten asylintervjuet (Stang 2012).

For mange av barna er situasjonen og mandatet til disse forskjellige instansene lite oversiktlig. Barna er i tillegg til å være barn, nyankomne i Norge og kommer gjerne fra land med lite utbygde velferdsapparater. De kan derfor hevdes å ha liten institusjonell kompetanse det vil si kunnskap om, erfaring med og kompetanse til å opptre «adekvat» i institusjonelle sammenhenger (Berger og Luckmann 1967). Studier fra Storbritannia og Belgia viser at det ofte er uklart for enslige mindreårige asylsøkere hva oppgavene til henholdsvis immigrasjonsmyndighetene og sosialarbeidere egentlig er (Derluyn og Broekaert 2008; Watters 2012), og en litteraturgjennomgang av forskning om enslige mindreårige asylsøkere beskriver hvordan de byråkratiske prosessene i asylfasen ofte oppleves som vanskelige å forstå (Wernesjö 2012). For disse barna kan det dermed være uklart hva som er hensikten med de forskjellige samtalene de deltar i, hva informasjonen de gir skal brukes til, hvem som vil få innsyn, hvilke myndighetspersoner de til enhver tid har med å gjøre, hvem som har myndighet og mandat til hva – og dermed hvordan de skal opptre.

I tillegg til usikkerhet rundt premisene for samtalene kan barna ha kulturspesifikke forventninger til hvordan kommunikasjon med myndighetspersoner og autoriteter foregår eller bør foregå (Lidén 2012). Mange har lite erfaring med dyadiske samtaler med voksne overhodet og spesielt lite erfaring med å skulle snakke om personlige anliggender til voksne utafør familien (Qureshi 2005). I tillegg vil de enslige asylbarna kun-

ne ha andre kommunikative repertoarer eller stiler enn det som kjennetegner den vestlig juridiske og byråkratiske konteksten de nå befinner seg i (Blommaert 2001). De har en annen og i denne sammenhengen, mangelfull kommunikativ kompetanse. Keselman (2009) hevder barnas mangelfulle språklige og kommunikative kompetanse er et vesentlig hinder når det gjelder muligheten til få fremma og anerkjent sin sak. Dette forsterkes av at mange av de enslige asylbarna har lite skolegang fra hjem- og/eller transittlandet. Mange kommer fra land i krig, hvor skolesystemet har brutt sammen, mange har vært på flukt i lengre tid, mange har bodd i flyktning- eller transittleirer, på gata m.m., og har dermed hatt lite mulighet til å gå på skole (Lidén 2012). Dette innebærer ifølge Lidén (2012) at mange enslige asylbarn har liten evne til «å inkludere generalisert informasjon og [...] kontekstualisere informasjonen som blir gitt» (s. 142). Gjennom opplevelser i hjemlandet, på flukten og under oppholdet i transittland, samt ved ankomst til asyllandet, gjør dessuten mange enslige mindreårige asylsøkere seg negative erfaringer med myndighetspersoner (Derluyn og Broekaert 2008). Også slike erfaringer vil naturligvis kunne påvirke disse barnas forventninger og tilnærminger til voksne profesjonsutøvere og myndighetspersoner også i Norge (f.eks. Kohli og Mitchell 2007).

Metode og materiale

Materialet i dette prosjektet ble innsamla gjennom et etnografisk feltarbeid, gjennomført i perioden juni 2010 til august 2011, på ei avdeling på et omsorgssenter for enslige mindreårige asylsøkere. Feltarbeidet besto av en kombinasjon av deltakende og ikke-deltakende observasjon, uformelle samtaler og dokumentstudier, og hadde

som mål å gi det Geertz (1973) omtaler som tjukke beskrivelser, det vil si beskrivelser og analyser som ikke bare beskriver og fortolker ei handling, men også sammenhengen handlinga inngår i. Konkret ble en rekke samtaler mellom miljøarbeidere og barn observert og/eller tatt opp og transkribert³. Åtte av disse utgjør primærmaterialet i studien. Dette er ulike informasjons- og kartleggingsamtaler, kalt første- og andre-gangssamtaler, kartleggings- og oppfølgingsamtaler (KOPP) og mål- og arbeidsplansamtaler (MAP). Disse har alle en definert agenda, nemlig informasjonsgiving og/eller kartlegging, og de følger bestemte veiledere og skjemaer. Jeg omtaler dem derfor som formaliserte, i motsetning til improviserte samtaler som ikke følger skjemaer og veiledere. Alle samtalene som analyseres, er dessuten tolkemedierte: En telefontolk tolker.

Kontekstuell analyse

Goffman (1981) advarer mot det han omtaler som «the sins of noncontextuality», det vil si "the assumption that bits of conversation can be analyzed in their own right in some independence of what was occurring at the time and place" (s. 32). Samtaler finner sted i et møte mellom mennesker i en sosial situasjon. De foregår på et bestemt sted, på et bestemt tidspunkt, med noen bestemte aktører som innehar noen bestemte roller, og de har ett eller flere bestemte mål. I en del tilfeller anvender en eller flere av aktørene hjelpemidler eller samtalen foregår ved hjelp av ulike medier. Disse dimensjonene påvirker deltakernes fortolkning av hva det er som foregår i samtalen – de bidrar til å definere situasjonen. En beskrivelse og analyse av noen sentrale kontekstuelle dimensjoner utgjør derfor det første trinnet i denne analysen. Disse

dimensjonene er de juridiske og institusjonelle føringene for samtalen for det første, tolkens rolle for det andre, og materielle premisser – sted og tid – for det tredje.

Juridiske og institusjonelle føringer og formål

For alle de analyserte samtalene i denne studien ligger det juridiske og/eller institusjonelle føringer: Barnevernloven pålegger omsorgssenteret å kartlegge og utrede barnas behov og situasjon i løpet av de tre første ukene etter ankomst. Og ulike styringsdokumenter, retningslinjer og veiledere for Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets og Bufetats arbeid angir hvordan både dette og det videre kartleggings- og oppfølgingsarbeidet skal gjennomføres, med hvilke verktøy, på hvilken måte og hvorfor. Disse retningslinjene er forankra i prinsippet om kunnskapsbasert praksis som er et hovedprinsipp i Bufetats arbeid (Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) 2009). Blant annet heter det i retningslinjene til de såkalte fagteamene i Bufetat at føringene har som mål å bidra til «en kunnskapsbasert, enhetlig, forutsigbar utøvelse av fagteamenes arbeid» (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) 2010: 7). Sentralt i denne praksisen står kravet om dokumentasjon og evaluering og altså standardisering (jf. begrepene enhetlig og forutsigbar).

- De har en uavklart status med tanke på asylprosessen og står dermed i et spesielt avhengighetsforhold til de voksne.

En måte prinsippet om kunnskapsbasert praksis, og kravet om dokumentasjon, evaluering og enhetlig utøvelse omsettes i

praksis på, er i implementeringa og utarbeidelsen av såkalte omsorgsplaner og tiltaksplaner, som i denne konteksten tilsvare KOPP og MAP. Retningslinjene for fagteamenes arbeid fastslår at «Tiltaksplan/omsorgsplan er basis for kunnskapsbasert arbeid med barn og ungdom i det statlige hjelpeapparatet» (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) 2010: 33), og Barne- og likestillingsdepartementet ga i 2006 ut en egen veileder om utarbeidelsen av slike planer (Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) 2006).

Tolkens rolle

Tolken har en sentral rolle i samtalene i dette materialet. Det at samtalene er tolkemedierte, påvirker blant annet deltakerstrukturen, det kan gjøre barna mindre trygge og tillitsfulle, det kan gjøre det vanskeligere for miljøarbeiderne å være relasjonell i form av småprat og humor, det kan gjøre samtalene mindre smidige fordi alle bidrag må gå gjennom et ekstra ledd, og det påvirker så vel miljøarbeidernes innstilling til samtalen, som deres faktiske samtalepraksis. De fleste av miljøarbeiderne gir uttrykk for at de føler seg lite kompetente på tolke samtaler. De har ikke fått opplæring i tolkebruk og blir ikke veileda i det. Flere sier derfor de føler seg usikre og stressa forut for og i tolkesamtaler⁴.

Sted og tid

Hvor samtalen finner sted, er et viktig premiss. Ulike rom og settinger er forbundet med ulike kommunikative aktiviteter og roller, og kan påvirke barnas oppfatning av hva de kan si og på hvilken måte. De formaliserte samtalene i dette prosjektet foregår alle på lederens kontor, et rom som er de ansattes domene og som assosieres med nettopp formaliserte og ofte tolkemedierte samtaler. Det å gjennomføre samtalen her,

i stedet for i stua eller i bilen, rammer dermed i seg sjøl inn samtalen som en mer formell samtale.

Tid forstått som tidspunktet for samtalen er også en viktig rammefaktor (Linell 2011: 188–189). Samtalen som analyseres her foregår i likhet med de fleste andre samtaler i materialet de første ukene etter ankomst. Dette er en fase hvor mange enslige asylbarn er slitne, forvirra og utrygge (Watters 2012: 52). De er ofte usikre på de voksne rundt seg, og mange er som beskrevet ikke i stand til å skille mellom politi, utlendingsmyndigheter og miljøarbeidere (Derluyn og Broekaert 2008). De har en uavklart status med tanke på asylprosessen og står dermed i et spesielt avhengighetsforhold til de voksne. Mange enslige asylbarn sover desuten dårlig og har mareritt den første tida i ankomstlandet, og mange strever med å konsentrere seg, og ta inn og forstå informasjon og lære nye ting (Lidén 2012, 2013). For en del av barna i denne studien, blant dem Amir, ble dette forsterka av at den første fasen av oppholdet, august, sammenfalt med den muslimske fastemåneden ramadan. Det at ramadan var om sommeren, gjorde at antallet timer barna fasta, var spesielt høyt, noe som gjorde dem ytterligere slitne.

Interaksjonell analyse

I det følgende ser jeg på to samtaleutdrag med fokus på litt ulike aspekter: Det første utdraget analyseres med fokus på hvordan miljøarbeiderne etablerer relasjon og forståelse i de innledende fasene av samtalen, den andre på hvordan sensitive temaer blir introdusert og fulgt opp. Valget av disse to analysekategoriene er gjort på bakgrunn av en overordna analyse av samtalsstruktur og form. Her fant jeg blant annet at kjerneaktiviteten, det som er samtalsagenda,

for eksempel informasjonsgiving, kartlegging og gjennomgang, er dominerende, mens andre aktiviteter, som hverdagslig snakk og snakk om barnas egeniniterte temaer, er helt marginale. Jeg fant altså at miljøarbeiderne dominerte både kvantitativt – når det gjaldt antall samtalebidrag og lengden på disse, interaksjonelt – når det gjaldt fordelinga av initiativer og responser, og innholdsmessig – når det gjaldt hvilke temaer som ble introdusert og utvikla videre. På bakgrunn av disse funnene var det interessant å se nærmere på de innledende fasene, da det samtaleformatet og den relasjonen som etableres her har en tendens til å gjennomsyre hele samtalen (Noordegraf, van Nijnatten og Elbers 2009). Dette har både ei deskriptiv og normativ side. Mange samtaleforskere understreker at innledningene også *bør* bidra til å etablere en felles forståelse av situasjonen, fordi dette er ei forutsetning for at kommunikasjonen overhodet skal fungere (Gamst 2011). De *bør* dessuten bidra til å etablere en trygg relasjon, fordi dette er ei forutsetning for deltakelse (Kjellström 2012: 32), og for å oppnå det ønska resultatet med samtalen (Linell 2011: 248). I samtaler som i dette materialet, i barnesamtaler og andre samtaler hvor aktørene har veldig ulike forutsetninger for å forstå situasjonen, samt i samtaler med uklare premisser, er dette enda mer avgjørende (Strandbu 2008). Dette bekreftes også av barn og unge sjøl: Det å bli informert om samtalsformål og roller, er viktig for deres trygghet, tillit og forståelse.

Selv om den første analysen viste at miljøarbeiderne dominerte og barna var passive, hadde barna av og til lengre bidrag og framviste et større engasjement. Dette var gjerne i forbindelse med at sensitive temaer som tap av foreldre/familiemedlemmer, flukterfaringer m.m. ble tatt opp. Disse samtaleepi-

sodene framstod som markerte og interessante, fordi barna gikk ut av den passive rollen de ellers hadde i samtalen, mens miljøarbeiderne på sin side ikke agerte annerledes enn ved andre, mer nøytrale temaer. Det var derfor interessant å undersøke disse episodene nærmere, noe jeg her gjør i analysedel to.

Relasjon og forståelse

I analysen av det første samtaleutdraget ser jeg altså på etableringa av relasjon og forståelse i den innledende fasen av samtalen. I samtaleforskning analyseres relasjon ofte ved å undersøke hvem aktørene er for hverandre i en gitt samtale, det vil si hvilke deltakerroller de tilskrives og/eller inntar (Thunqvist 2003). Deltakerroller innebærer roller knytta til den spesifikke samtalen, som eksempelvis rollene som saksbehandler og barn i samtaler i barnevernet, eller mer samtaleovergripende roller som rollene som ekspert og ikke-ekspert. Deltakerrollene dreier seg dessuten om diskursroller, det vil si hvilke taler- og lytterrollene aktørene har eller inntar. Disse begrepene knyttes til Goffman (1981) som skisserer en dialogisk modell for deltakelse der det inngår en rekke ulike lytterroller og talerroller som aktørene veksler mellom, tildeles og inntar.

Mulige lytterroller er, ifølge Goffman, primære adressater, indirekte adressater og øvrige ratifiserte deltakere. Den primære adressaten er den taleren henvender seg direkte til, og som forventes å ta neste tur i samtalen. Den indirekte adressaten er en deltaker som er mer berørt av det som ytres, enn de andre deltakerne, mens de øvrige ratifiserte deltakerne er aktører som er berettiga til å delta, men som ikke er primære eller indirekte adressater. I tillegg opererer Goffman med tre kategorier ikke-ratifiserte deltakere: Dette er tilhørere som

ikke egentlig er berettiga til å delta, men som befinner seg i nærheten, og enten uintentert får rollen som overhørere eller bisittere, eller som med intensjon inntar rollen som tyvlyttere (Linell 2011). Aktørene kan veksle mellom disse ulike rollene i en og samme samtale, og lytter- eller mottakerrollen er dermed kompleks og dynamisk. I sum, sier Goffman (1981), tilslører det tradisjonelle begrepet lytter denne kompleksiteten, fordi det i praksis er slik at "a ratified participant may not be listening, and someone listening may not be a ratified participant" (s. 132).

I samtaleforskning brukes ofte relasjon som en reint deskriptiv term som nøytralt beskriver nettopp den deltakerstrukturen og de rollene som etableres, uavhengig av kjennetegnene og kvaliteten på interaksjonen. Relasjon kan imidlertid også brukes i mer spesifikk og også delvis normativ forstand, som en beskrivelse og vurdering av bestemte kvaliteter ved interaksjonen, som for eksempel at den er prega av «informalitet», et «godt samtaleklima» og «fellesskap» mellom aktørene (Linell 2011: 246). En slik forståelse ligger tett opp til en mer allmenn forståelse av relasjon, som blant annet betoner emosjonell involvering og empati (f.eks. Gamst 2011: 42). Brukt på denne måten kan en beskrive interaksjonen som mer eller mindre relasjonell, profesjonsutøverne som mer eller mindre orientert mot relasjonsarbeid, og den relasjonen som etableres, som mer eller mindre god. I min analyse beskrives begge disse dimensjonene – deltakerstrukturen og graden av involvering og empati.

I denne analysen ser jeg på det som gjerne omtales som orienteringsfasen, det vil si den fasen hvor profesjonsutøveren – altså ideelt sett – orienterer om samtalsformål, forløp og roller, eller med Rommetveits (2008) ord *formulerer en samtale-*

kontrakt. I dette materialet starter denne orienteringsfasen idet miljøarbeideren eksplisitt benevner samtalen, eksempelvis ved å si «Det vi skal snakke om i dag...», og varer til hun går over til kjerneaktiviteten. En tendens i dette materialet er imidlertid, som beskrevet innledningsvis, at miljøarbeiderne i liten grad avklarer formål, forløp og roller. Miljøarbeiderne har tilløp til forklaringer, men ender opp med å benevne, informere og kommentere, uten egentlig å avklare. De aspektene de benevner og informerer om og måten de gjør det på, er dessuten fragmentert og framstår som vilkårlig. Dette er tydelig i denne orienteringsfasen, som er fra samme samtale som sitatet i innledningen er henta fra, nemlig en oppfølgingssamtale mellom Amir og miljøarbeideren Tuva ((m) bak barnets navn viser til at dette sies på morsmålet/tolkespråket):

1. Tuva: denne samtalen skal være eller skal gå gjennom noe som heter
2. KOPP som han og Terje satt sammen og skrev for en uke siden og så
3. skal jeg fortelle ham hva som er skrevet i den
4. Tolker: (tolker)
5. Amir (m): bekrefter
6. Tuva: og så skal den sendes inn til noe som heter Bufetat som da skal
7. Tolker: heter?
8. Tuva: som heter Bufetat og det er statlig barnevern som har ansvaret for
9. Amir mens han bor her
10. Tolker: ok Busjetat eller Bufetat du kan si
11. Tuva: Bufetat du kan si statlig barnevern
12. Tolker: (tolker)
13. Amir: mm

Tuva innleder med at samtalen skal gå gjennom KOPP og informerer på denne måten om at formålet er gjennomgang. Gjennomgang er imidlertid (sannsynligvis) ikke

en kjent aktivitet for Amir, og grunnen til at de skal ha denne gjennomgangen forklares ikke. Tuva forklarer at KOPP er det Amir og miljøarbeideren Terje skrev sammen for en uke siden, og knytter det på denne måten til noe Amir er kjent med. Hun fortsetter imidlertid med å si at hun skal «fortelle ham (Amir) hva som er skrevet i den» (linje 2–3). Dermed forklares gjennomgang som en aktivitet der forløpet og rollefordelinga er at Tuva forteller Amir, framfor som en aktivitet der de to i fellesskap formulerer innholdet (slik intensjonen egentlig er).

Nærmere beskrevet etablerer Tuva en samtalekontrakt der deltakerstrukturen er at hun har virksomhetsrollen som ekspert og aktiv taler, som kan det som står i KOPP, mens Amir har rollen som ikke-ekspert og tilhører, som skal bli fortalt hva som er skrevet ned. Dette er ei typisk rollefordeling i institusjonelle samtaler, ikke minst i samtaler som disse, som det er profesjonsutøveren og ikke lekpersonen som har tatt initiativ til (Linell 2011). Det som er interessant her, er at Tuva inntar denne ekspertrollen selv når hun skal gå gjennom det Amir er «eksperten»: Det er det han har fortalt om sin bakgrunn, og sine erfaringer, ønsker og behov som (i prinsippet) er beskrevet i KOPP, men likevel er det altså Tuva som inntar ekspertrollen og eierskapet til teksten.

Ei ytterligere tilsidesetting av Amir finner vi i neste sekvens der Tuva fortsetter med å fortelle at KOPP «skal sendes inn til noe som heter Bufetat» (linje 6), og er i gang med å forklare hva Bufetat skal: «som da skal», da tolken avbryter for å spørre hva hun sa (linje 7). I responsen til tolken forklarer Tuva hva Bufetat er: «det er statlig barnevern som har ansvaret for Amir mens han bor på omsorgssenteret» (linje 8–9). Dette ser tolken ut til å oppfatte som en respons og avklaring retta mot ham, ikke

Amir, for han gjengir ikke dette overfor Amir. Tuva ber ham heller ikke om det, og slik settes Amir til side og gjøres til tredjepart i denne avklaringssekvensen, som (sannsynligvis) også er relevant for ham: Det er all grunn til å anta at han har lite forståelse av hva Bufetat er.

Etter å ha svart på tolkens spørsmål tar ikke Tuva opp tråden og fortsetter å forklare hva Bufetat skal med samtalen, men går i stedet over til kjerneaktiviteten, som innledes med det innledende sitatet «Ja da går vi rett på Amir...». Hun forklarer altså ikke hvorfor hun skal gå gjennom KOPP, eller hva en slik gjennomgang innebærer utover at hun skal fortelle Amir hva som er skrevet i planen. Jeg tolker tolkens avbrytelse og den påfølgende avklaringssekvensen mellom Tuva og tolken som en sentral årsak til at hun ikke forklarer mer. Dette kan for det første tolkes som et uttrykk for at Tuva ikke har en gjennomtenkt plan for hva hun skal avklare og hvordan, men at avklaringa er vilkårlig og dermed sårbar for avbrytelser og brudd. Det kan for det andre tolkes som et uttrykk for utålmodighet og saksorientering: Tolkens avbrytelse tar tid og Tuva er utålmodig etter å komme videre. Hun ber derfor tolken om å gjengi Bufetat som «statlig barnevern» i linje 11. Dette er et slående eksempel på manglende forklaring og språklig tilpasning av, for Amir ukjente og vanskelige begreper, og er noe jeg altså tolker som et uttrykk for utålmodighet, framfor som et uttrykk for at Tuva faktisk tror at dette er forståelig for Amir⁵.

Tuva inviterer ikke Amir til å komme med spørsmål eller egne initiativer, og Amir ser ut til å orientere seg mot den perifere og passive deltakerrollen Tuva tilskriver ham, ved kun å ha minimale bekreftende responser. I sum kjennetegnes dermed denne orienteringsfasen av ei formell innramming, der samtalekontrakten som etableres til-

skriver barnet dels en perifer rolle som tredjepart og dels en ratifisert, men passiv rolle som tilhører – både i og for denne fasen, og for samtalen som sådan (linje 2–3). Videre ser vi at forståelsesarbeidet som gjøres er fragmentert, vilkårlig og sårbart for avbrytelser, og at miljøarbeideren framstår som utålmodig etter å komme i gang med kjernevirksomheten.

Sensitive temaer

Det andre utdraget i analysen er henta fra den samme samtalen. Fokus i denne analysen er på aktørenes initiativer og responser og på deres posisjonering. Her tar jeg blant annet utgangspunkt i Linell og Gustavssons initiativ-respons-modell (Linell 2011; Linell og Gustavsson 1987), hvor grunntanken er at kommunikasjon og meningsgjøring forstås som en treledda prosess: Aktør A sier noe (1) som aktør B responderer på (2), hvorpå A har et bidrag (3) som demonstrerer hvorvidt hun forstår, aksepterer eller avviser Bs bidrag. Denne syklusen gjentar seg igjen og igjen, slik at ethvert bidrag i prinsippet både har respons- og initiativegenskaper: Det viser tilbake til foregående bidrag, eller til situasjonen mer overordna, og det peker framover mot kommende bidrag (Linell 2011: 334). Når det gjelder responsegenskaper, beskrives disse på bakgrunn av hvordan bidraget knytter av til foregående bidrag, mens initiativegenskapene analyseres som sterke eller svake, avhengig av om de krever, eller kun inviterer til respons (Linell 2011: 335). Keselman, Cederborg, Lamb m.fl. (2010: 327) gjør en ytterligere typologisering av spørsmålstyper, og skiller mellom blant annet åpne og fokuserte spørsmål, der de åpne spørsmåla omfatter invitasjoner til fri fortelling, og instruksjoner om å fortelle mer om et allerede introdusert tema. De fokuserte spørsmåla på sin side

omfatter forslag, det vil si spørsmål som skisserer forslag, men ikke forventer ett bestemt svar, og ledende spørsmål, spørsmål med ett foretrukket svar (her i Lidéns oversettelse, Lidén 2012: 126).

Analysen av bidragenes initiativ- og responsegenskaper gir innsikt i hvordan aktørene forholder seg til hverandres bidrag: om de forstår og anerkjenner dem, om de følger opp innholdet i dem, om de ignorerer og/eller avviser dem, om de engasjerer seg i dem osv. Slik utgjør denne analysen en del av en større analyse av posisjonering, som dreier seg om hvordan aktørene forholder seg til seg sjøl og andre aktører, og til egne og andres utsagn, temaer og perspektiver (Linell 2011: 362). Mens initiativ-respons er den første analysekategorien i denne analysen, er nettopp posisjonering den andre. Posisjonering er et vidt begrep som både har en interaksjonell dimensjon – hvordan aktørene forholder seg til hverandre, og en innholdsmessig dimensjon – hvordan de forholder seg til det som sies (Linell 2011: 362). Jeg undersøker aktørenes posisjonering overfor hverandre og hverandres bidrag ved å ha fokus på miljøarbeiderne, og på hvilket følelsesmessig engasjement de framviser overfor barnet og temaene i samtalen (Linell 2011: 362). Det er med andre ord emosjonell inntoning, jeg fokuserer på, og ikke interaksjonell innretting (Stivers 2008). Inntoning vil i denne sammenhengen si emosjonelt engasjement i form av støtte og medfølelse, mens innretting i større grad dreier seg om interaksjonelt engasjement i form av signaler om at man lytter og ønsker at samtalepartneren skal fortsette å snakke (Antaki, Richards, Stokoe og Willott 2015). Denne emosjonelle inntoninga undersøker jeg både interaksjonelt og innholdsmessig, det vil si med hensyn til hvilken posisjonering miljøarbeiderne inntar overfor 1)

hvordan barnet snakker og agerer interaksjonelt, og 2) hva barnet snakker om. Inntar miljøarbeiderne samme følelsesmessige posisjonering som barnet når barnet er engasjert? Endrer de posisjonering i tråd med temaene som tas opp?

Utdraget er henta fra begynnelsen på kjerneaktiviteten, det vil si svært tidlig i samtalen ((t) etter barnets navn viser til at bidraget er tolka. Det er med andre ord tolken som egentlig har bidraget):

1. Tuva: ja da begynner vi rett på Amir det som er at du har en eh mamma som
2. døde i 2009 stemmer det?
3. Tolk: (tolker)
4. Amir: mm
5. Amir (t): ja
6. Tuva: ja og at faren din og søsnene dine bor i [LAND]?
7. Tolk: (tolker)
8. Amir: -
9. Amir (t): jeg vet ikke hvor de bor nå men tidligere eller før så bodde de i [LAND]
11. Tuva: ja
12. Tolk: (fortsetter å tolke)
13. Tuva: og stemmer det at det siste du vet om det er at faren din og søsknene dine lever?
14. Tolk: (tolker)
15. Amir (t): ikke om brødrene (uhørlig) men (uhørlig) lever
16. Tuva: ja men hva var du sa for noe om faren?
17. Tolk: (tolker)
18. Amir: hm?
19. Tolk: (tolker)
20. Amir (m): -
21. Amir (t): vet ikke han er helt borte vet ikke om han er død
22. Tuva: å nei

Utdraget starter med at Tuva har ei metayttring «ja da begynner vi rett på Amir» (linje

1), for så å gjengi opplysningene om moras død, og spørre om dette stemmer (linje 1–2). Dette er et sterkt initiativ og et lukka spørsmål som krever en respons fra Amir. Amir gir en minimal respons på dette (linje 4–5), hvorpå miljøarbeideren fortsetter å spørre: «ja og at faren din og søsknene dine bor i [LAND]?» Første del av dette bidraget «ja» er en minimal respons, som knytter an til Amirs bekreftelse, mens andre del er en fortsettelse av gjengivelsen Tuva starta på i forrige spørsmål – eksplisitt signalisert ved innledninga «og at...». Den substansielle delen av Tuvas bidrag knytter med andre ord an til hennes egne foregående bidrag og framstår som ei lokal selv-tilknytning.

- Tuva lar ikke Amirs bidrag styre den videre utviklinga av samtalen, ved å stoppe opp og følge opp det han faktisk sier.

Tuvas spørsmål «og at faren din og søsknene dine bor i [LAND]?» er i likhet med det første spørsmålet (linje 1–2), lukka og ledende – det har ett preferert svar. Amir bekrefter imidlertid ikke det miljøarbeideren gjengir og spør om, men svarer «jeg vet ikke hvor de bor nå men tidligere eller før så bodde de i [LAND]» (linje 9–10). Dette er en korreksjon og utdypning av det som står i KOPP, det vil si et sterkt bidrag både interaksjonelt og tematisk: Det korrigerer det miljøarbeideren sier og det bringer inn et nytt aspekt – at barnet ikke vet hvor faren og søsknene bor.

Tuva gir kun en minimal og nøytral bekreftelse på Amirs bidrag, før hun tar en liten pause og kikker i papirene sine (linje 11), mens tolken fortsetter å snakke (linje 12). Deretter går hun videre med neste spørsmål: «og stemmer det at det siste du vet om det er at faren din og søsknene dine

lever?» (linje 13–14). Dette kan forstås som et oppfølgingsspørsmål til barnets svar på hvor faren og søsknene befinner seg, og slik sett som en fokal annen-tilknytt respons. Bruken av referansen «det» i «og stemmer det at det siste du vet om *det*» (linje 13) støtter ei slik tolkning: Her knytter miljøarbeideren an til barnets bidrag. Hun følger imidlertid ikke opp det faktiske innholdet i barnets bidrag – verken tematisk eller når det gjelder (innholdsmessig) posisjonering: Hun kommenterer ikke eller spør mer om innholdet i det barnet sier, at han ikke vet hvor familiemedlemmene befinner seg, og hun anerkjenner ikke på noen måte – verken verbalt, nonverbalt eller ekstralingvistisk – at det å ikke vite hvor familiemedlemmene befinner seg, kan være vanskelig for gutten. Dermed framstår også dette bidraget i større grad som et selv-tilknytt bidrag, der Tuva først og fremst knytter an til sine egne agendarelaterte bidrag, framfor til barnets bidrag. Heller ikke interaksjonelt anerkjenner hun Amirs bidrag som en korreksjon og utdypning, og det forblir uklart om hun faktisk korrigerer KOPP-rapporten.

Også spørsmålet «og stemmer det at det siste du vet om det er at faren din og søsknene lever» er et lukka og ledende spørsmål, med ett preferert svar. Barnet svarer imidlertid igjen med en avkreftelse og nyansering: «... ikke om brødrene (uhørlig) men (uhørlig) lever» (linje 16). Her er det svært vanskelig å få med seg hva tolken faktisk sier, og miljøarbeideren stiller et oppklaringspørsmål: «ja men hva var du sa for noe om faren?» (linje 17). Igjen gir hun en minimal respons før hun dels knytter an til barnets bidrag og dels til sine egne foregående bidrag: Hun ber om oppklaring på det Amir sa, men signaliserer ikke at hun anerkjenner bidraget som en korreksjon og utdypning, og knytter ikke an til det Amir sier om brødrene.

Amir får ikke med seg spørsmålet, men etter oppklaring fra tolken, svarer han i linje 21: «vet ikke han er helt borte vet ikke om han er død». Tuva har en minimal og nøytral respons på dette «Å nei» i linje 22, og med det avsluttes temaet og episoden.

Sett under ett er utdraget kjennetegna av at Tuvas bidrag først og fremst er selvtilknytt: Hun følger opp alle bidragene fra Amir med minimale responser (linje 6, 11 og 19), for deretter å gå videre med nye gjengivelser og lukka og ledende spørsmål til det som er skrevet i KOPP. Noen av bidragene kan riktignok også tolkes som annen-tilknytt (linje 13 og 17), men jeg vil argumentere for at også disse først og fremst er selvtilknytt og det en kan beskrive som agendatilknytt: Tuva lar ikke Amirs bidrag styre den videre utviklinga av samtalen, ved å stoppe opp og følge opp det han faktisk sier. Hun signaliserer heller ikke at hun anerkjenner hans bidrag som korreksjoner og utdypninger ved å si eller demonstrere at hun vil endre KOPP-rapporten, og hun beholder ei nøytral posisjonering – både overfor barnets engasjement og overfor innholdet i det barnet sier. Hun toner seg med andre ord ikke inn med barnet. Sett i sammenheng understøtter disse trekkene ei tolkning av miljøarbeiderens bidrag som først og fremst selv- og agendatilknytt.

I dette utdraget er denne selvtilknytninga spesielt interessant fordi temaene som berøres er så sensitive – iallfall i prinsippet: Å ha mista eller ikke å vite hvor foreldre og søsken befinner seg er ei tøff erfaring og må kunne betegnes som et vanskelig og sensitivt tema. Tuva bruker imidlertid ingen av de strategiene en gjerne finner at profesjonsutøvere bruker når de konstruerer sensitivitet, som «indirectness of expression, expressive caution, and any kind of deviance from straightforward, immediate, explicit and unambiguous expression» (van

Nijnatten og Suoninen 2014: 138): I stedet introduserer hun temaene svært tidlig og hun bruker en direkte, eksplisitt stil jf. tittelsitatet. Hun kommenterer heller ikke at dette er vanskelig eller kanskje oppleves slik for barnet. Mangel på innholdsmessig og interaksjonell inntoning blir dermed et slående trekk ved utdraget. Den tidlige introduksjonen av et så «lada» tema, den opplesende og oppramsende stilen, og den nøytrale posisjoneringa Tuva har, gjør at hun framstår som distansert og lite engasjert: Hun framstår som talerør for det hun sier, og ikke som hovedmann eller forfatter. (Jf. Goffmans talleroller). Hun går gjennom KOPP, punkt for punkt, uavhengig av det faktiske innholdet i punktene og uavhengig av Amirs bidrag og engasjement.

Middelet blir målet: Skjemaets konstituerende rolle

Barna er svært lite deltakende i de formaliserte samtalene i dette materialet. I den interaksjonelle analysen har jeg beskrevet hvordan dette arter seg og trukket fram noen av de interaksjonelle trekkene og vilkåra som synes å skape et slikt mønster: Mangelen på relasjons- og forståelsesarbeid i de innledende fasene, og mangelen på oppfølging og inntoning når sensitive temaer tas opp. Mi tolkning er altså at det er slike interaksjonelle kjennetegn som skaper og/eller forsterker ikke-deltakelse og passivitet. Men hvordan oppstår disse interaksjonelle kjennetegna?

Mi tolkning er at bruken av skjemaer og veiledere er avgjørende. Skjemaene blir konstituerende for samtalene, og altså til hinder for barnas deltakelse. Dette manifesterer seg på ulike nivåer: Miljøarbeiderne synes for det første å ha som mål å komme raskest mulig i gang med skjemaene – det som er agendaen for samtalene – og bruker

dermed lite tid på relasjons- og forståelsesarbeid innledningsvis. De følger dessuten skjemaene mekanisk og starter eksempelvis på første punkt uavhengig av innholdet – jf. «Da starter vi rett på Amir...». Også interaksjonelt, når det gjelder fordelinga av bidrag og måten barnas bidrag følges opp på, og innholdsmessig, når det gjelder hvilke temaer som blir introdusert og videreutvikla, synes skjemaet å være bestemmende: Det er skjemaets spørsmål, og ikke barnas bidrag, som dominerer, og det er skjemaets kategorier og perspektiver, ikke barnets opplevelser og forståelser, som tas opp og utvikles. Også språklig spiller skjemaet en vesentlig rolle: Miljøarbeiderne bruker i stor grad formuleringer og begreper fra skjemaet, uten å tilpasse.

Slik kan en si at middelet blir målet: Skjemaet som skal være et hjelpemiddel for å bli kjent med barna, blir i stedet målet for samtalen. Det viktigste synes å være å følge og fylle ut skjemaet, ikke å møte barna med åpenhet, inntoning og respekt. Slik kan både verktøyet, altså skjemaene, og gjennomføringa av samtalene hevdes å være lite deltakelsesfremmende, og i stedet fremmedgjørende og objektiverende: Barna blir «deltakere» i noe de ikke har eller gis forutsetninger for å forstå og som med stor sannsynlighet framstår som uforståelig for dem (Aronsson 1996). Og de blir objekter for kartlegging og gjennomgang, framfor subjekter med egne forståelser, meninger og kompetanser (Ekeland 2014).

Dobbel fremmedgjøring?

Hvordan kan denne prosedyrielle gjennomføringa og dermed objektiveringa av barna forstås? Miljøarbeiderne i denne studien, herunder Tuva, er erfarne, kompetente profesjonsutøvere med et stort engasjement for barnas ve og vel. De har naturligvis ingen

intensjon om «å fremmedgjøre». Er det slik at de i møte med ei – på dette tidspunktet – relativt ukjent barnegruppe, opplever det som tryggest å holde seg til skjemaet? Er de redde for at det kan komme opp vanskelige temaer, som traumatiske krigs- og taps-erfaringer, som de ikke føler seg kompetente til å møte og følge opp? Eller er årsaken at de opplever det som mest profesjonelt å være systematisk og følge malen? Eller er de kanskje bare lydige og lojale mot «systemet» og ønsker å oppfylle de institusjonelle kravene om kartlegging og dokumentasjon?

Ut fra det samla etnografiske materialet er mi tolkning at miljøarbeidernes strategier også – og i større grad – er et uttrykk for det Lipsky (2010) beskriver som profesjonell fremmedgjøring. Han hevder profesjonsutøvere fremmedgjøres når de har lite kontroll over og frihet til å påvirke eget arbeid, og beskriver dette som knytta til ulike aspekter ved arbeidet:

Worker alienation summarizes several concerns: the extent to which the worker makes decisions about the work, has control over what is made and how it is fashioned, and influences the disposition of the product. Alienation at times also refers to the extent to which workers are able to express, or need to suppress, their creative and human impulses through work activity (s. 75).

Når det gjelder gjennomføringa av de formaliserte samtalene i dette prosjektet, synes denne beskrivelsen treffende. Miljøarbeiderne har lite kontroll over når samtalene skal gjennomføres, og kan ikke velge å gjøre det når de har etablert en relasjon med og oppfatter det som mest hensiktsmessig for barna. De oppfatter heller ikke at de kan velge hvordan det skal gjøres – det

foreligger som vi har sett, en rekke retningslinjer og føringer for utarbeidelsen av de ulike planene, og skjemaene skal brukes og fylles ut.

En konsekvens av denne fremmedgjøringa synes å være en form for profesjonell handlingslammelse eller resignasjon: I møte med omfattende krav om dokumentasjon og nye standardiserte verktøy som KOPP, er det som om miljøarbeiderne overveldes og lammes, ikke primært fordi de framstår som redde eller lojale overfor systemet, eller fordi de oppfatter det

som mer profesjonelt, men fordi prosedyrene og verktøyet *i seg sjøl* ser ut til å redusere handlingsevnen deres, og også til dels får dem til å resignere. Med Aamodts (2014) ord er det som om de «mister tilgang til et bredere faglig register» og som om «prosedyrene og kartleggingsverktøyene snevrer inn rommet både for tenkning og handling» (s. 175). I sum kan dermed objektivering og fremmedgjøring av barna (også) forstås som en konsekvens av miljøarbeidernes fremmedgjøring.

Noter

¹ Artikkelen baserer seg i stor grad på deler av avhandlinga.

² Vergene er representanter for de enslige mindreårige asylsøkerne og har som overordna oppgave å sikre deres rettsikkerhet.

³ Transkripsjonen er forenkla, det vil si at talen gjengis i normalortografi, altså etter skriftspråklige konvensjoner. I denne artikkelen bruker jeg i tillegg tegnsetting i tittelsitatet for å gjøre det mer leservennlig.

⁴ Når det gjelder barnas deltakelse, er det likevel ikke tolken og det faktum at samtalen er tolkemediert, som ser ut til å være mest avgjørende. Gjennom observasjon av en rekke improviserte tolkemedierte samtaler, også med Amir som beskrives i denne analysen, fant jeg at barna var langt mer deltakende i disse samtalene enn i de formaliserte.

⁵ I samtaler med miljøarbeiderne ble det tydelig at de syns språket i skjemaene og dermed samtalene, var komplisert og lite barnetilpassa, og at de syntes dette var uheldig. Flere ga uttrykk for at de trodde barna forsto svært lite.

Litteratur

- Aamodt, I. 2014. Profesjonalitet og prioritering – Makt som styringens resultat. *Fokus på familien* [02]: 158–179.
- Antaki, C., Richards, E., Stokoe, L. og Willott, S. 2015. Dealing with the distress of people with intellectual disabilities reporting sexual assault and rape. *Discourse Studies*: 1–18.
- Aronsson, K. 1996. Barnintervjuen och barnets röst. I: G. Andersson, K. Aronsson, S. Hessle, A. Hollander og T. Lundström, red. *Barnet i den sociala barnvården*: 68–83. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Barne- og likestillingsdepartementet (BLD). 2006. *Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Barne- og likestillingsdepartementet (BLD). 2009. *Et kunnskapsbasert barnevern. Strategi for FoU-arbeidet i Barne- og likestillingsdepartementet og Barne-, Ungdoms- og Familiedirektoratet 2009–2012*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). 2010 *Retningslinjer for fagteamenes arbeid i Bufetat*. Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

- Berger, P. L., og Luckmann, T. 1967. *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology*. Penguin Books.
- Blommaert, J. 2001. Investigating narrative inequality: African asylum seekers' stories in Belgium. *Discourse & Society* 12(4): 413.
- Bülow, P., Thunqvist, D. P. og Sanden, I., red. 2012. *Delaktighetens praktik. Det professionella samtalets villkor och möjligheter*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Derluyn, I., og Broekaert, E. 2008. Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective. *International Journal of Law and Psychiatry* 31.
- Drew, P., og Heritage, J. 1992. Analyzing talk at work: an introduction. *Talk at Work* 8: 3–65. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eide, K. 2012. Hvem er de enslige mindreårige flyktningene? I: K. Eide, red. *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, K., og Broch, T. 2010. *Enslige mindreårige flyktninger: kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer*. (Rapport). Oslo: Regionalsenter for barn og unges psykiske helse (R-BUP), Helseregion Øst og Sør.
- Ekeland, T.-J. 2014. Frå objekt til subjekt – og tilbake? – Om tilhøvet mellom kunnskap, praksis og styring. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid* (03): 211–220.
- Gamst, K. T. 2011. *Profesjonelle barnesamtaler: å ta barn på alvor*. Oslo: Universitetsforl.
- Geertz, C. 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Goffman, E. 1967. *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.
- Goffman, E. 1981. *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Iversen, C. 2013. *Making Questions and Answers Work. Negotiating Participation in Interview Interaction* (PhD-avhandling). Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Keselman, O. 2009. *Restricting Participation: Unaccompanied Children in Interpreter-mediated Asylum Hearings in Sweden*. PhD, University of Linköping, Linköping.
- Keselman, O., Cederborg, A.-C., Lamb, M. E. og Dahlström, O. 2010. Asylum-seeking minors in interpreter-mediated interviews: what do they say and what happens to their responses? *Child & Family Social Work* 15(3): 325–334.
- Kjelaas, I. 2016. *Barns deltakelse i institusjonelle samtaler. En studie av samtaler mellom enslige asylbarn og miljøarbeidere på omsorgssenter*. PhD, NTNU, Trondheim (2016:3).
- Kjellström, S. 2012. Delaktighetens etik och ansvar för delaktighet. I: P. Bülow, D. P. Thunqvist og I. Sanden, red. *Delaktighetens praktik. Det professionella samtalets villkor och möjligheter*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Kohli, R., og Mitchell, F., red. 2007. *Working with Unaccompanied Asylum Seeking Children. Issues for Policy and Practice*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan.
- Lidén, H. 2012. Det vanskelige asyLintervjuet. I: K. Eide, red. *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Linell, P. 2009. *Rethinking Language, Mind, and World Dialogically: Interactional and Contextual Theories of Human Sense-making*. Charlotte, N.C: Information Age Publishing.
- Linell, P. 2011. *Samtalskulturer. Kommunikativa verksametstyper i samhället*. Linköping: Institutionen för kultur och kommunikation.
- Linell, P. og Gustavsson, L. 1987. *Initiativ och respons: om dialogens dynamik, dominans och koherens*. Linköping, Linköpings Universitet.

- Lipsky, M. 2010. *Street-level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Noordegraaf, M., van Nijnatten, C. og Elbers, E. 2009. How social workers start to assess the suitability of prospective adoptive parents. *Research on Language & Social Interaction* 42(3): 276–298. doi: 10.1080/08351810903095065
- Oppedal, B., Jensen, L. og Seglem, K. B. 2008. *UngKul-rapport nr. 1: Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner blant unge flyktninger som kom til Norge uten foreldrene sine* (Rapport). Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Qureshi, N. A. 2005. Profesjonell kultursensitivitet framfor faglig etnisentrisme. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid* 2(03): 261–274.
- Rommetveit, R. 2008. *Språk, individuell psyke, og kulturelt kollektiv*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Sarangi, S., og Candlin, C. 2011. Professional and organisational practice: A discourse/communication perspective. I: C. Candlin og S. Sarangi, red. *Handbook of Communication in Organisations and Professions*: 3–58. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Stang, E. G. 2012. Den rettslige reguleringen av omsorgssituasjonen. I: K. Eide, red. *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Stivers, T. 2008. Stance, alignment, and affiliation during storytelling: When nodding is a token of affiliation. *Research on Language & Social Interaction* 41(1): 31–57. doi: 10.1080/08351810701691123
- Strandbu, A. 2011. *Barnets deltakelse. Hverdagslige og vanskelige beslutninger*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thunqvist, D. P. 2003. *Samtal för arbete. Kommunikativa verksamheter i kommunala ungdomsprosjekt*. Linköping: Linköpings universitet.
- Ulvik, O. S. 2015. Talking with children: Professional conversations in a participation perspective. *Qualitative Social Work* 14(2): 193–208. doi: 10.1177/1473325014526923
- UNHCR. 2014. *The Heart of the Matter. Assessing Credibility when Children Apply for Asylum in the European Union*. Brüssel: UNHCR.
- van Nijnatten, C., og Suoninen, E. 2014. Delicacy. I: C. Hall, K. Juhila, M. Matarese og C. van Nijnatten, red. *Analysing Social Work Communication. Discourse in practice*: 136–153]. London & New York: Routledge.
- Watters, C. 2012. Enslige flyktningbarn – en teoretisk og internasjonal oversikt. I: K. Eide, red. *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Wernesjö, U. 2012. Unaccompanied asylum-seeking children: Whose perspective? *Childhood* 19(4): 495–507.

Irmelin Kjelaas er førsteamanuensis ved Institutt for lærerutdanning ved NTNU. Hennes spesialområde er flerspråklighet og flerkulturalitet i utdanningssystemet og hjelpapparatet. Hun disputerte i 2016 med avhandlinga «Barns deltakelse i institusjonell kommunikasjon. En studie av samtaler mellom enslige asylbarn og miljøarbeidere på omsorgssentet», som artikkelen i denne utgaven av *Barn* baserer seg på.

Irmelin Kjelaas, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU, Institutt for lærerutdanning, NO-7491 Trondheim, Norge. E-mail: kjelaas@ntnu.no